

i les ocurrencies dels viatgers. En aquest sentit recomanem que no es deixin de llegir les notes a peu de pàgina que malauradament estan situades al final de cada capítol. Darrera la incomoditat que això suposa hi trobarem la recompensa del comentari divertit, curiós, erudit. Qui sabia que Bertrand Russell quan visità Sóller el 1920 sols es va poder alimentar de taronges?

Des del punt de vista històrico-antropològic no podem oblidar que els viatgers són dignes fills de l'Imperi. Així doncs, no els demanem més del que per la seva educació i la seva condició social ens poden donar. Tanmateix això no hauria de ser un obstacle per fruit de la lectura dels qui cerquin una visió de les Balears del XIX, perquè evidentment això hi és en el llibre, encara que no en el grau de detall al qual ens ha avesat el nostre Arxiduc Lluís Salvador. Cert és que els britànics no es despullen gens ni mica de la seva visió «imperial» del planeta, i que sembla que els seus comentaris estan fets amb la llengua del qui està avesat a manar. Que si la ciutat està bruta, que si no som gens feiners, que si la ensaimada no els agrada, que si les fondes són infectes, que si l'Almudaina és un convent, que si la Seu sembla despullada, etc. A tot hi poden trobar què dir i d'aquesta manera no fan més que redescobrir-nos a nosaltres també què és la Mediterrània.

L'obra d'en Joan Miquel Fiol no és sols la traducció comentada de textos britànics. Particularment considerem que la seva introducció sobre la literatura de viatges és del tot encertada i alhora necessària, puix encara no s'havia escrit mai una sistematització sobre tots els nostres viatgers. A això hi hem d'afegir una bona descripció bibliogràfica de totes les obres, amb especial esment de les il·lustracions i pàgines referides a les Balears. Quan l'obra ha estat consultada a la British Library hi figura la signatura. Probablement dins l'estudi bibliogràfic és on millor es pot valorar la feina de l'autor. Qualsevol que hi pegui un cop d'ull se'n temerà tot d'una.

No podem deixar de comentar les il·lustracions que acompanyen l'edició, més que res perquè mostren també una bona feina de recerca, fins i tot dins col·leccions particulars. Algunes d'elles ens mostraran unes il·lustracions inèdites als nostres propis ulls. I tot això acompanyat dels mapes pertinents que mostren amb detall els itineraris d'aquests onze viatgers.

Antoni J. Quintana

LLIBRES

M.E. FABRA i SALVAT; J. CUNILLERA i MIQUEL; M. ROBUSTE i CLARAVALLS: **Els orígens**, Institut d'Estudis Valencs, Valls, 1991, 68 pp.

La necessitat de nous exemples per a l'estudi de la història, que combinin el mètode científic amb propostes d'ensenyament-aprenentatge, fa benvingut aquest material. Sobretot quan ve de la mà d'una institució que treballa des de fa temps en la difusió de treballs de recerca i investigació.

L'Institut d'Estudis Valencs enceta la col·lecció «Per conèixer l'Alt Camp», dirigida a l'escola des d'una perspectiva interdisciplinària, social i natural. Dues col·leccions, en realitat, diferenciades segons l'edat, 6-12 anys i a partir dels 12, que pel seu rigor en l'exposició de la informació pot esdevenir una eina útil, inclús per a la consulta dels adults. Aquest primer número *Els orígens*, fa un recorregut per la història més llunyana de la comarca, des de les comunitats paleolítiques, neolítiques i dels metalls, fins al món iber i romà, amb coneixements generals de l'època i específics de la zona.

Parlem d'uns materials amb una presentació molt cuidada i un contingut força seriós i a la vegada entenedor. Recull d'informació històrica i de propostes didàctiques, reflex del treball en equip, realitzat lligant encertadament el treball de l'historiador i del mestre, l'explicació científica de la història i la capacitat d'interpretar el passat per part de nens i nenes.

Claredat en l'exposició, afavorida per l'estructura i la diversificació del contingut, bon instrument pel procés d'ensenyament-aprenentatge.

Comença cada etapa de la història amb una gràfica del pas del temps i un

mapa que localitza els jaciments. El text que segeix, concret i senzill, dona una pinzellada a les característiques fonamentals de les comunitats d'aquells temps, per donar pas, després, a qüestions més generals i abstractes sobre les formes de vida, l'economia, la religió, la cultura o l'art. Per últim una descripció de les «troballes a les nostres comarques» ens descobreix aquelles fonts arqueològiques que podem conèixer. Les fotografies i sobretot els dibuixos són un bon complement.

Uns textos originals, un vocabulari específic, una bibliografia completa i una guia d'àudio-visuals i d'adreces d'interès són, per últim, eines de gran utilitat per al mestre, fonts d'informació que poden fer més enriquidora la tasca d'ensenyar, de fer comprendre el passat des de fonts primàries, d'utilitzar correctament els conceptes propis de la història, d'ampliar coneixements, de viure directament el pas del temps, de respectar i estimar l'entorn i les restes que ens han deixat civilitzacions que trepitjaren la mateixa terra que ara ocupem nosaltres. A banda de la part informativa sobre cada període i de la interpretació històrica i ocupant l'espai final del llibre, tenim unes «Propostes de treball». Les activitats que se'ns proposen ajuden a distingir i diferenciar les evidències històriques de cada període i a utilitzar correctament els procediments propis de l'estudi del passat, dos objectius força apreciables, imprescindibles, per a una renovació de la didàctica de la història. Comentar, descobrir errors, buscar informació, descriure, construir, completar, distingir, relacionar, investigar, ordenar, classificar, elaborar, reconstruir, interpretar... Propostes de treball que desenvolupen capacitats bàsiques, una tria de possibilitats que potencien les habilitats per a l'estudi de la història i la memòria comprensiva. Aquest llibre que comentem ve acompanyat del joc «Arqueòlegs per l'Alt Camp», un bon treball de comunicació dels coneixements estudiats, un joc que ofereix als qui aprenen el paper de protagonistes, jugadors, arqueòlegs, personatges actius en el seu aprenentatge, jugar i saber, en definitiva, aprendre a aprendre. La col·lecció que ara comença ja té previstos altres números. Els esperem per anar bastint entre tots un ensenyament renovat, un aprenentatge signficatiu i funcional.

Antoni Santisteban Fernández

Antoni BASSAS CUNÍ: **La Guerra Civil a Vic. Dietari 1936-1939**, edició a cura de Josep Burgaya, Centre d'Estudis Socials d'Osona/Eumo, Vic, 1991.

Un dietari és el recull d'escrits que un autor, de forma personal i absolutament lliure, fa sobre un període històric. Per tant, no se'n pot fer una crítica com si es tractés d'un llibre d'història, sinó només una valoració, intentant mostrar l'oportunitat de la publicació i el valor que pot tenir com a font documental. Creiem que la decisió del Centre d'Estudis Socials d'Osona de publicar-lo ha estat oportuna i encertada. En primer lloc, perquè el dietari dona molts elements per entendre el xoc que suposa la guerra en una zona com la Plana de Vic. Antoni Bassas era una persona «normal», de conviccions religioses, que, mentre acceptava l'estat de les coses a Catalunya, mirava desconcertat el furor anticlerical i antireligiós de la contesa. A través del recorregut vital que fa l'autor-protagonista durant els tres anys del període bèl·lic (primers temps a Vic, després al front, vicissituds per veure la família...), se'ns radiografia meravellosament els diversos estats emocionals i els elements més quotidians del conflicte. En les seves impressions queda reflectit molt clarament el problema de la subsistència diària, el de les dificultats de tirar endavant i la impressió, sobretot a partir del 38, que la guerra era perduda. Però, a part de donar-nos aquesta visió personal i emocional de la guerra, el dietari també és una font d'informació de primer ordre per dos motius: primer, perquè explica moltes coses i dona moltes dades que ens serveixen per anar ordenant el trencaclosques dels «esdeveniments», i segon, perquè, en la mesura que la guerra afavoreix un procés d'«atomització» de les esferes geogràfiques, de poders, de realitats i

de tantes altres, només podem refer l'estat general català quan conequem les diferents realitats de cada lloc. Penso que la tasca, feta durant aquests darrers anys, de publicació de llibres semblants i d'estudis històrics sobre la guerra civil a força llocs de Catalunya, ens va donant una perspectiva molt més rica que la que teníem abans. Ens fa entendre com en una situació límit com és una guerra, les reaccions són variants entre les persones de diferents llocs geogràfics, tot plegat en funció d'una determinada sensibilitat davant dels esdeveniments, provocada, bàsicament, per l'experiència històrica i el marc cultural en el qual s'ha mogut la persona o la col·lectivitat concreta. Volem assenyalar, per acabar, la utilitat del breu estudi de Josep Burgaya per tal de situar el dietari, així com la feina de reelaboració lingüística del text a fi de posar-lo al nostre abast d'una manera senzilla i entenedora.

Jordi Figuerola

Congrés de la Seu Vella de Lleida. Actes, Estudi General de Lleida, Ajuntament de Lleida, desembre de 1991, 419 pp.

L'edició de les actes del Congrés de la Seu Vella celebrat a la ciutat de Lleida del 6 al 9 de març de 1991, constitueix un important i dens volum de més de quatre-centes pàgines amb nombroses làmines d'il·lustracions. Com explica Joaquín Yarza en el text de presentació, «con el Congreso se pretendía una valoración global que contemplara todos los aspectos artísticos y situara a la Seu en el lugar que le corresponde en la historia del arte catalán e hispano». A la vista de la diversitat i la riquesa dels treballs presentats al congrés i dels respectius de-

bats que van originar, cal concloure que els objectius fixats s'han complert, i que el volum recentment publicat suposa la revisió i l'actualització més completes del coneixement històric i artístic que es posseeix sobre l'emblemàtic edifici lleidatà. Destaquem les ponències presentades cronològicament: «La Catedral de Lleida. De la actualització de una vieja tipologia templaria, conservadurismo y manierismo de su fábrica» (Isidro G. Bango); «Primeros talleres de escultura en la Seu Vella» (Joaquín Yarza); «Escultura tardana: les portades de la denominada Escola de Lleida» (Francesc Fité); «La pintura a la Seu Vella de Lleida» (Joan Sureda); «La pintura a la Seu Vella de Lleida de l'italianisme al gòtic internacional» (Rosa Alcoy); «De l'Estudi General a la Seu: la confecció de llibres a Lleida durant el segle XIV» (Josep Trenchs); «La catedral de Lleida: Arquitectura y escultura trecentista» (Francesca Español); «L'escultura del segle XV a la Seu Vella» (M. Rosa Terés); «La Seu Vella de Lleida en el llindar de l'època moderna: l'obra artística del segle XVII» (Joaquim Garriga); «Las portadas clásicas del claustro de la Seu Vella» (Ximo Company); «Paisatge després de la tempesta: la memòria de l'art del segle XVII a la Seu Vella» (Joan Bosch); «Desfeta i recuperació de la Seu Vella» (Frederic Vilà).

Jordi Garreta

afers

11/12

Un món rural en transformació
II Congrés d'Història de l'Horta-Sud

Afers. Fills de recerca i pensament, Editorial Afers, vol. VI (núm. 11-12), Catarroja, 1991. 424 pp.

El sisè volum d'aquesta interessant publicació amb vocació de Països Catalans que inaugura un nou disseny i una presentació del tot modèlica, inclou les actes del «Segon Congrés d'Història de l'Horta-Sud», que sota el lema «Un món

rural en transformació» se celebrà a la ciutat de Torrent del 19 al 21 d'octubre de 1990. Aquesta ha estat l'última de les nombroses iniciatives en l'àmbit de la història local sorgides durant la passada dècada a la comarca valenciana, sota l'impuls d'un ampli grup d'historiadors aplegats també a l'entorn de la revista *Afers*. En concret, el volum recull les ponències «Les comunitats rurals de l'Horta-Sud de l'Edat Mitjana als temps moderns» (Antoni Furió) que analitza les solidaritats i diferències veïnals, així com els vincles que aquestes creen i les marginacions que en resulten, durant l'època medieval i moderna; «Parentela i comunitat en la València foral (segles XVI i XVII)» (James Casey) amb un estudi sobre les solidaritats de les famílies nobles, les quals constitueixen la base del sistema polític i social valencià durant aquesta època; «Els orígens d'un mite. ¿Fou l'Horta una comarca peculiar?» (Manuel Ardit), que proposa d'utilitzar vies alternatives d'estudi que substitueixin el tòpic d'una comarca —l'Horta— idealitzada i generadora d'essencialismes sobre el «ser valencià»; «Privilegi i desigualtat en el món rural, 1780-1870» (Pedro Ruiz Torres), que centra el seu treball en les relacions d'exploració i poder i els canvis que tenen lloc en la societat rural valenciana de finals de l'Antic Règim; «Obrers i burgesos en una societat de ciutadans» (Jesús Millán), amb un estudi del moviment obrer valencià utilitzant el marc local com a mètode d'anàlisi per poder elaborar una «història des de baix». Es recull també una selecció de les comunicacions presentades, que se centren principalment en l'època contemporània. Cal destacar, a més, l'article de presentació d'Agustí Colomines, Enric Juan i Vicent S. Olmos, en què s'explica el considerable volum d'activitat historiogràfica generada l'última dècada a la comarca valenciana i es reflexiona sobre el tan debatut paper de la història local, així com l'estudi «L'espai local. Bibliografia de l'Horta-Sud. Indagacions i propostes» (Agustí Colomines i Vicent S. Olmos), ja publicat el 1990, i ara reeditat en dues parts en el si de la revista *Afers*. Clouen aquest doble número les seccions habituals de la publicació «Postscriptum», «Recensions i Ressenyes Culturals», tractades amb el mateix rigor i profunditat que es poden trobar al conjunt de la revista.

J. G.

REVISTES I MISCEL·LÀNIES

► **Revista de Girona Diputació de Girona, núm. 150, Girona, gener-febrer de 1992.**

Amb l'edició corresponent al primer bimestre d'enguany, la *Revista de Girona* assoleix la xifra dels 150 números, publicats al llarg de trenta-set anys d'existència. La commemoració d'aquest cent-cinquanari d'aparicions periòdiques es fa palesa amb iniciatives com l'elaboració d'un índex de la revista que sintetitzarà el contingut dels números publicats fins a l'actualitat, el canvi de capçalera —amb nou logotip i renovat disseny de la portada— i la consolidació de la secció «Fulls de la Revista» com a suplement literari fix. Del present número cal destacar els articles històrics: «La substitució, una fórmula legal per no fer el servei militar» (Josep M.T. Grau i Roser Puig) en el qual es descriuen els procediments seguits a mitjan segle XIX per evitar el servei militar i «Guixolencs a Amèrica», treball sobre l'exposició del mateix nom celebrada a Sant Feliu de Guixols. Ens trobem també amb un ampli i documentat dossier sobre l'actuació de l'Assemblea de Catalunya a les comarques de Girona que inclou quatre articles: «L'Assemblea Democràtica de Girona» (Francesc Ferrer); «Ripoll 1972: primera manifestació pública» (Josep Clara); «Testimoni d'un gironí a l'Assemblea de Catalunya» (Jordi Creixans); «L'Assemblea Democràtica de l'Alt Empordà» (Jordi Pla i Alfons Romero). Cal parar esment a més a la secció de ressenyes bibliogràfiques.

► **Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria Museu Arxiu de Santa Maria-Centre d'Estudis Locals de Mataró, núm. 42, Mataró, gener de 1992.**

L'últim número de la publicació mataronina inclou a la secció central «Estudis» diversos treballs sobre l'obra d'alguns dels creadors d'importants peces del patrimoni històric-artístic de la capital del Maresme; Lluís Bonifaç i Antoni i Marià Riera, autors del retaule del Roser de Santa Maria de Mataró, l'arquitecte Miquel Garriga i Roca, el pintor Joaquim Torres Garcia i l'escultor Joaquim Ros i Bofarull.